Aajdgrieks

Van Wikipedia

Dit artikel is gesjreve (of begós) in 't Mestreechs. Laes hie wie v'r mit de versjillende saorte Limburgs ómgaon.

Oonder **Aajdgrieks** versteit me de taolvariante vaan de Griekse taol in de aajdheid (vaanaof 't oontstoon vaan 't Grieks sjrif). Sommege lègke de indgrens vaan 't Aajdgrieks lever vreuger, bij 't begin vaan de Griekse expansie oonder Alexander de Groete, of later, mèt de middeliewe mètgenome. Vaanaof de Turkse euverheersing sprik me vaan Nuigrieks. 't Allerajds bekind Grieks, 't Myceens Grieks, weurt miestens neet tot 't Aajdgrieks gerekend, 't gereconstrueerd Protogrieks nog minder.

De Aajdgriekse taolfases deilt me gemeinlik zoe in:

- (Myceens Grieks, ca. 1600 - 1100 v.Chr.)
- **Archaïsch Grieks**, ca. 800 - 550 v.Chr.
- **Klassiek Grieks**, ca. 550 - 300 v.Chr. (dèks gegeve 323 v.Chr., d'n doed vaan Alexander de Groete)
- **Koinè** of **Hellenistisch Grieks**, ca. 300 v.Chr. - 350 n.Chr.
- **Middeliews Grieks**, ca. 350 - 1450 (dèks gegeve 1453, de val vaan Constantinopel)
- (Nuigrieks)

Wie 't Nuigrieks woort 't Aajdgrieks gesjreve in 't Grieks sjrif, wat speciaol veur dees taol oet 't Fenisisch sjrif oontwikkeld waor.

Inhawd

Plaotsbestumming binne 't Grieks

Versjèlle mèt 't Myceens en 't Proto-Grieks

E dudelek versjèl is 't verandere vaan de labiovelaar *gw* in *b*: **gwous* weurt *bous*. De oorsprunkeleke *s*, die in 'n vreug fase vaan 't Grieks op väöl plaotse in 'n *h* verandert (**serpo* > *herpo*), verdwijnt midde in e woord zelfs gans. Ouch de j en de w, in de allerierste inscripties nog aonwezeg (zuug wau), verdwiene.

't Archaïsch en Klassiek Grieks versjèlle ouch op belangrieke punte in de oetspraok: de upsilon verandert in klaank vaan [u] nao [y] en d'n digraaf *ou* weurt vaan [ou] tot [u:].

Veranderinge tijdens de koinè en de Middeliewe

In de oetspraok zèt ziech oonder de koinè 'ne mèrkwierdegen trend in, de jotisering, dee inhèlt tot hiel väöl vocaole en diftonge in 'n i-klank verandere. Oet spelfoute in papyri en transcripties vaan Griekse naome in 't Latien kint me opmake tot de *ei* en de èta 't iers die verandering doormaakde. In 't volgend millennium volgde de *oi* en de upsilon ouch, dewijl de *ai* ' *è* woort. De thèta, phi en chi oontwikkelde ziech vaan aongebloze tenues *th*, *ph* en *kh* tot fricatieve *þ*, *f* en *ch*. De h-klank verdween oet de taol en 't pitch-accentsysteem (vergliekbaar mèt de tonaliteit in 't Limburgs) leet me valle. Ouch in de syntaxis zuut me veranderinge optrejje: d'n accusativus cum infinitivo verdwijnt, wie ouch d'n infinitief zelf.

Versjèlle mèt 't Nuigrieks

Mèt dees veranderinge zien v'r bij benaodering bij de situatie vaan 't Nuigrieks aongekóme: in de vieftiende iew moot de taol oongeveer op dit niveau terech zien gekómme. In de sjrieftaol vaan 't Byzantiens Riek hoolt me evels vas aon 't Grieks oet de Koinè, neet in 't mins vaanwege de status dee beveurbeeld 't Nui Testamint had. Later in de Nuigrieksen tied nog steit de sjrieftaol, de katharevousa, väöl korter bij 't Aajdgrieks es de spreektaol. Wat veranderd is is tot de vocatief verdwenen is, en de genitief en datief aonien geliek zien gewore. De taol heet bovedeen tijdens 't verluus vaan de zelfstendegheid väöl Törkse en Venetiaanse wäörd euvergenómme.

Dialekte

In de klassieken tied

't Verdeile vaan 't Archaïsch en Klassiek Grieks in versjèllende dialekte is 'n meujlike zaak, umtot vaan väöl plaotse neet mie es korte inscripties of zelfs neet mie es eigenaome bekind zien. 't Aajd Griekeland waor tot aon d'n tied vaan de hegemonieë oonderverdeild in e groet aontal poleis, en kinde e wiedgoond regionalisme. Mechtege en prestizjeus stei wie Athene oefende hunnen invlood evels wel oet op de umgeving, wat de oorzaak vaan väöl dialekverandering moot zien gewees. Euver 't algemeint evels kin me dudeleke grenze trèkke vaan boe de hoofdialekte gesproke woorte.

Aajdgriekse dialekte in de klassieken tied.

Me oondersjeit veur 't Aajdgrieks dèks de volgende dialekte:

- Aeolisch: aon de noordweskös vaan Klein-Azië en e paar eilen in de Aegeïsche Zie, boe-oonder Lesbos;
- Arcado-Cypriotisch of gewoen Arcadisch: in 't binneland vaan de Peloponnesos (Arcadië) en op Cyprus, 'n èrfenis vaan 't Myceens;
  - Pamphylisch, aon de zuidkös vaan Klein-Azië; wieneg vaan bekind, meh zoe te zien 'ne variant of inge verwant vaan 't Arcado-Cypriotisch.
- Westelek Grieks
  - Dorisch: op de zuideleke Peloponnesos, op Kreta en in de zuideleke Aegeïsche Zie, boe-oonder op Rhodos;
  - Noordwes-Grieks: op de noordeleke Peloponnesos en 't zuidelek vasteland;
  - Thessalisch en Boeotisch;
- Ionisch: zuidelek Klein-Azië, 't groetste deil vaan de eilen in de Aegeïsche Zie, de kös vaan Macedonië, Euboia en Attica;
  - 't dialek vaan dit lèste sjiereiland neump me *Attisch* en weurt dèks aofzunderlek behandeld.

Ouch 't Aajd-Macedonisch waor mesjiens e Grieks dialek, meh 't liek waorsjijnliker tot 't 'n zöstertaol vaan 't Grieks waor.

't Attisch woort wiedoet 't mies opgesjreve, umtot de mieste diechters, sjrievers en filosofe vaan Athene kaome. Dit is ouch 't dialek wat me op gymnasia liert. Vääl ander wèrk waor gestèld in ander Ionische dialekte. 't Vreug Ionisch vaan Homerus ('t zoegeneump *Homerisch Grieks*) stoont in hoeg aonzien; ouch in de klassieken tied hanteerde me dit dialek wienie me 'n epos sjreef. Dorisch vint me veural in inscripties trök, meh ouch in de koere vaan de Atheense tragedies. Veur de res stoont dit dialek neet in hoeg aonzien. Ouch 't Aeolisch had 'n lieg reputatie, meh es de sjrieftaol vaan inkel gewaarde diechters (oonder wee Sappho) kós 't wel erkinning. Allein vaan 't Arcadisch is niks aanders es inscripties euvergelieverd; zjus wie de regio boe 't gesproke woort gol dit dialek es boers en oongecultiveerd.

Tijens de koinè en daonao

In 't hellenisme verspreide 't Grieks ziech euver 't gans riek vaan Alexander, en de rieke vaan zien opvolgers. In sommege streike verdróng 't Grieks de aw volkstaol, in vääl ander gebiede - Klein-Azië, 't Kortbij Ooste, Egypte - woort 't de ierste cultuurtaol. Ouch nao de vereuvering door de Roemeine bleef 't euverind - 't woort de taol boe me ziech in gans 't ooste vaan 't Riek mèt verstoonbaar kós make. In de gebiede woe al Grieks gesproke woort evels had 't hellenisme ouch gevolge: de taol vaan 't hellenisme waor e soort vaan Algemein Ionisch, en hètde neet veur niks *koinè* ("gemeinsjappelek"). De ander dialekte woorte dao ummer mie door verdrónge. Allein 't Dorisch bleef bestoon, tot in euzen tied zelfs, es 't Tsakonisch, meh ouch dat woort zuver 'n spreektaol. Oongetwieveld höbbe ziech in 't hellenisme en daonao al weer dialekte gevörmp; hei-op heet me evels gei ziech. Pas roond 1900 woorte weer Griekse dialekte opgeteikend; alles wijs trop tot de belaankriekste versjèlle pas oonder Turks bewind, wie 't Grieks zien prestiesj en positie es cultuurtaol gooddeils verloor, höbbe gevörmp.

Grammair

Wie alle Indo-Germaanse taole oet 't ierste millenium veur Christus is 't Aajdgrieks nog 'n hendeg flecterende taol. Veural 't verb liekent vääl vaan zienen awwe vörmriekdóm behawwe te höbbe - 't heet zelfs waorsjijnlik nog vääl mie vörm es 't Proto-Indo-Europees. Dao zien drei aspecte (imperfectief, aoristisch, perfectief) en drei tiedsniveaus (tegewoordeg, verleie en touwkómmend) en allewel tot me daomèt in theorie nege verbetije vaan kin make bestoon 'rs "mer" zes of zeve (presens, imperfectum, futurum; aoristus;

perfectum, plusquamperfectum, futurum exactum (wat weineg veurkump). Dao bestoon veer modi (indicatief, conjunctief, optatief en imperatief) en drei agensvörm (actief, passief en medium). Participe zien in mier tije meugelek, en wel altied zoewel actief es passief. Door dit al is 't Klassiek Grieks verb boetegewoon perceis en good gesjik um e gedachte exak oet te drökke.

't Substantief oondersjeit vief naomvalle (nominatief, genitief, datief, accusatief en vocatief) - dit is eigelek opmèrkelek weineg in verglieking mèt ander Indo-Europese taole oet deen tied (Sanskriet: ach; Aajd-Latien: zeve; Proto-Germaans: zes), en liet ziech indeile in versjèllende declinatiegrope - de veurnaomste vaan die grope loupe analoog aon die in 't Latien. In 't Archaïsch Grieks (bij Homerus) kump d'n dualis nog väöl veur, in 't Klassiek Grieks weurt 'r evels weineg gebruuk en is 'r veural nog in de passief taolbehiersing presint. 't Adjectief volg euver 't algemein 't substantief, meh de eigenaardege saomegestelde adjectieve doen dat neet gans.

Literatuur

De Aajdgriekse literatuur is boetegewoon umvangriek. Wie 't sjrif zien entree maakde, in d'n achsten iew veur Christus, moot me direk begós zien twie aw epe op te sjrieve, de Iliaad en de Odyssee, touwgesjreve aon Homerus. Same mèt Hesiodus nump heer de Archaïsch Griekse literatuur veur zien rekening. In de klassieken tied waore 't de Atheners die veural mèt hun tragedies meisterwèrke maakde; daoneve gief 't hiel väöl langer en korter gediechte, filosofische wèrke (Plato, Aristoteles), historische wèrke, romans etc. In d'n tied vaan de Koinè weurt veural de komedie populair. Ouch 't Nui Testamint is gesjreve in 't Grieks. Mèt de middeliewe begint evels 't verval: in de Byzantiensen tied woort neet väöl literatuur vaan beteikenis geproduceerd.

Gebruuk en status

De Grieke hele hun taol vaanajds in hoeg aonzien en zaoge hendeg neer op ander taole - veur die en veur hun sprekers had me de term *barbaros*, "gebroebels", gerizzerveerd. Mèt 't hellenisme verspreide de taol ziech, wie gezag, door gans 't oostelek Romeins Riek, en zelfs ouch wel door 't westelek, beveurbeeld oonder de Romeinse elite. Zoe klaog Cicero euver dees steurende gewuunde vaan väöl patriciërs um oonderein Grieks te praote.

In 't christendom waor 't in de ierste iewe de veurnaomste liturgische taol, meh vaanaof de veerden iew naom in 't weste 't Latien die functie euver umtot de geluivege 't Grieks neet kóste verstoon. Bij väöl bekierde volker oonder de Oosters-Orthodoxe Kèrke, bijveurbeeld de Russe, deende 't Grieks es 'n soort klassieke taol die o.m. 't Kèrkslavisch beïnvleujde. In de Byzantiensen tied waor 't op de Oosteleke Middellandse Zie nog laank 'nen handelstaol vaan beteikenis.

Ouch in 't modern Griekeland stoont 't Aajdgrieks nog laank in hoeg aonzien: de katharevousa, de verheve sjrieftaol die tot 1976 de norm waor, baseerde ziech in vörmlier en zinsbouw gooddeils op 't Aajdgrieks.

Externe link

- Aajdgriekse grammair (http://www2.let.uu.nl/solis/geschiedenis/afdelingen/goac/coogrieks/overzichtsgrammatica/index.html)